

עומקא דפרשה

- טעם וגדר שילוח הקן
- שער הציון
- קן בראש אדם ובע"ח
- תגובות

- העשה והלאו בשילוח הקן
- שואל כענין
- ביצים שיש בהם דם
- שילוח הקן בשבת

פר' כי תצא - בענין שילוח הקן
בס"ד ערש"ק י' אלוה תש"ע

שואל כענין

הרב מנחם כהן

א. בחולין קלט: דרשינן שיש חיוב שילוח בקן הנמצא באילנות ותמוה שהרי זה מקרא מפורש שיש חיוב שילוח בנמצא בעץ. והתורה תמימה חילק בין אילן סרק שנקרא עץ. לנושא פרות שנקרא אילן.

ב. ציפור משולחת מותרת ומבאר הגמ' שלא אמרה תורה שלח לתקלה ושי"מ שהציפור מותרת. והאחרונים דנו דאולי קודם השילוח מבטלים ברוב ציפורים היתר [למה שנקטו רוב שיטות שהדין אין מבטלים איסור זהו רק מדרבנן] ולכן אין כאן תקלה כיון שהותר האיסור. ויש לעיין באופן שמתבטל אולי פקע מצות שלוח. דיש מצוה לשלח את הציפור ואם תבטל ברוב. מלבד שיותר האיסור תופסד המצוה לשלח.

ג. בשו"ת הרשב"א ח"א י"ח. שאין לברך על שלוח הקן כיון שהמצוה באה מתוך עבירה. וכפי הנראה ס"ל לרשב"א ששלוח הקן נתן לא במצוה בפ"ע אלא דבאופן שלקח האם על הבנים מתקן האיסור. [וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ג רפ"ג ובמיוחסות קפט וי"ל] וצריך לי תלמוד מדברי הגמ' בחולין חולין קלט: יכול יחזר בהרים ובגבעות ת"ל.

ד. ע' תוספתא חולין י' ג. לא יטול אדם אם מעל הבנים ואפילו לטהר את המצורע, מפני שנעבדה בה עבירה. וצ"ת רב. אי סבורים לדרשה תשלח אפילו לדבר מצוה. א"כ יש לכתוב שאסור ליטול דרמנא צוה לשלח.

ביצים שיש בהם דם

הרב יהודה שלמה שטראוס

מי שנקרא לפניו קן ציפור והאם רובצת על הביצים, ויש בביצים דם מתחילת ריקום האפרוח, או שכבר נתרקם בהם ממש האפרוח שאסורות באכילה, יל"ע אם חייב בשילוח הקן או לא, דהנה קיי"ל (חולין ק"מ) דבעינן את הבנים תקח לך ולא לכלבך, שאם הביצים אסורים באכילה כגון ביצי עוף טמא אינו חייב בשילוח, וה"נ הכא כיון דהשתא אסורות באכילה י"ל דפטור, או דלמא כיון שיכול להניחם תחת עוף אחר ויצאו מהם אפרוחים י"ל דקרינן בהו לך וחייב בשילוח.

[ויש להקדים בזה דהראשונים נחלקו בביצים שיש בהם דם אם אסורים מה"ת או מדרבנן, עי' ב"י יו"ד ריש סי' ס"ו, וכן בביצים שנתרקם בהם אפרוח נחלקו אם הם אסורות מה"ת משום נבילה או מדרבנן, והנה אם הם אסורות מה"ת ודאי יש לדון אי מיקרי לך, ואם אסורות רק מדרבנן לכאו תלוי בנידון שדנו האחרונים בכמה דוכתי אם דבר האסור מדרבנן חשיב ראוי מן התורה או לא, וע"ע בש"ך סי' רצ"ב ס"ק ט"ו ובחי' חת"ס חולין קמ"א ע"ב ד"ה ת"ר ובברכ"י אות י', ואכמ"ל].

והנה בחידושים לאחד מן הראשונים שנדפסו בסוף ח"י הר"ן לחולין (ואינם להר"ן ככתוב שם סו"פ כל הבשר) דף ק"מ ע"ב כתוב וז"ל [לאחר תיקון טעויות הדפוס], ואין צריך לומר אם הביצים נוצר בהם אפרוח שזה אינו חייב לשלח דכיון שהביצים אסורין קרי כאן תקח לך ולא לכלבך, אלא שיש לומר שאם היה יכול לשום הביצים תחת עוף אחר חייב לשלח, עכ"ל. וכדברים אלו ממש כתב בדינא דחיי לבעל הכנה"ג (עשין ס"ה), והובא בברכ"י סי' רצ"ב.

וצ"ע דהנה בחולין ק"מ ע"ב בעי רב הושעיא בהושיט ידו לקן ושחט מיעוט סימנים של האפרוחים מהו, מי אמרינן כיון דאילו שביק להו מיטרפי בעינן לך ולא לכלבך, או דלמא כיון דבידו למגמר שחיטה תקח לך קרינא ביה, תיקו, הרי שנסתפקה הגמ' בדבר שעכשיו אסור ובידו לגמור ולהתירו אם מיקרי לך או לא, ולכאו גם כאן אף שבידו להניחם תחת עוף אחר ולהוציא אפרוחים, מ"מ כיון דהשתא אסורות, לכאו תלוי בספק הגמ'. ואולי יש לדחוק שמה שכתבו שחייב לשלח כוונתם משום דבעיא דלא איפשטא היא וחייב מספק, ושבו אריתי שכן כתב בכלי חמדה בפרשתנו.

ולפי זה שאין חיובו אלא מספק, א"כ הרואה קן ובו ביצים ראוי להזדרז לקיים את המצוה בימים הראשונים קודם שיהי' בהם דם או שימתין עד שיצאו האפרוחים שיהי' חיובו בודא.

אמנם בספר שלח תשלח (דין י"ח) הביא מהחזון יחזקאל (פ"ה ה"ב) שפשיטא ליה שחייב בשילוח, וכן הביא בשם גדולי הדור שליט"א שאפשר לקיים בהם מצות שילוח"ק לכתחילה, וצ"ע.

ושאלתי להגר"ח קניבסקי שליט"א [שהובא בספר הנ"ל בשמו שחייב בשילוח] האם כוונתו שחייב בודאי או מספק, והשיבני וז"ל הרי הגמ' מספקת בזה וכ"ש כאן דל"ש מיטרפי, עכ"ל. וצ"ב כוונתו אם חייב בודאי או מספק, ומהו הכ"ש שכתב, ואפשר שכוונתו דהתם אי שביק להו עם אמם מיטרפי אבל כאן אם יניחם עם אמם יצאו מהם אפרוחים המותרים, אבל צ"ע דכיון דבעינן תקח לך לכאו תלוי מה יהי' עמם אחר לקיחתם ולא כשהם עם אמם, וצ"ע.

[עוד יל"ע בכ"ז דמ"ל החידושים הנ"ל והדינא דחיי משמע דלא בכלל אופן חייב בשילוח אלא א"כ יכול לשימם תחת עוף אחר, וצ"ע מתי חשיב שיכול להניחם ואימת לא חשיב כן, והאם צריך שידע היכן יש עוף אחר שיכול לתיתן שם, ואולי כיום שמצויים מדגרות חשמליות בכל גווני נחשב שיכול להוציא אפרוחים. ובדברי הגדולים הנ"ל משמע שלעולם חייב, וצ"ע]. [וע"ע בזה באורך ברבעון קרית ספר אדר תשס"ה].

בביאור העשה והלאו דשילוח הקן

הרב משה דניגור

הנה בפרשת שילוח הקן נאמר לאו ועשה, לאו דלא תקח האם ועשה דשלח תשלח, והנה הלאו מבואר ענינו דהאיסור בלקיחת האם, אלא דיש שיטות בזה אם האיסור בלקיחת האם לחודה מעל בניה וכל רש"י בפ"י המקרא, או כל הר"מ בספר המצוות ובפ"י המשנה במכות דהאיסור בלקיחת האם עם בניה עיי' בזה ביי' מהר"מ קז"ט [ועיי' בספר שיח השדה בליקוטים שביאר דעת הר"מ גבי ב' סדרי ביצים כשיטתו שדוקא בלוקח אם ובנים, ופשוט דבזה מתבאר כונת הראשונים ז"ל בקושייתם לפי רש"י שהק' ממתני' דהריני נוטל את האם ומשלח את הבנים, והיינו דבאו לאפוקי מהך שיטתא, וכיון דלית להו נמי פי' רש"י ותו' דמייירי לענין לקיחת האפרוחים דקרא לאל מייירי בזה וכמו שיתבאר להלן, לכן הוה קשיא להלן]

ולענין העשה הנה בר"מ ובחינוך מבואר דכל עיקר המצוה היא למי שנטל האם על הבנים שישלחנה ובא הכותב לנתקו לעשה, וכן הוא בתשו' הר"י בן פלט המובאת בתשו' הרשב"א ובאבודרהם דלהכי לא מברכי' דאינו בא אלא ע"י עבירה, וכן מבואר בק"ו הראשונים גבי ב' סדרי ביצים וכמו שכתבנו למעלה, וצ"ב היאך מתפרש הקרא בהכי דלכאו לא נרמו בקרא שלקח האם. עוד יל"ע דאמר' בגמ' דר' יהודה ס"ל שלח מעיקרא משמע, וצ"ע דלענין לקיחת האם מה שייך לשלח מעיקרא קודם שיקחנה, ולכאו לא משמע דר' יהודה מפרש שלח מעיקרא קודם שתקח הבנים ורבנן מפרשי אחר שלקיחת האם, דלא משמע כלל דנחלקו בדניי המצוה אלא אי יש כאן כתוב או מעיקרא אבל משמע דהכל ענין אחד, ועוד דאם נפרש דלק' יהודה הוה מצות שילוח הקודם לקיחת הבנים, א"כ ק' המשך הפסוקים דפתח בלא תקח האם ושלח תשלח הוה מצוה שאין לה שייכות עם הלאו.

וני' עפ"י מש"כ הר"מ בהל' ז' לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפרוח בשביל הבנים שהיא מרחפת עליהם וכו', ועפ"י ז' נ' דכשלוך הבנים והאם אינה פורחת אלא נגררת אחר הבנים שנוטל הוא כלקיחת האם, ואם נטל כך הבנים הרי זו לקח האם על הבנים, ועל כן צריך לשלח, ור' יהודה מפרש שלח קודם שתקח, ורבנן במפשי שלח מן הבנים שנטלת, ובזה יובן נמי הא דאמר רב יהודה אמר רב אסור לזכות בבצים שהאם רובצת עליהם שני' שלח וגו' והדר ואת הבנים וגו', והיינו דמזה שנאמר השילוח בנוטל הבנים נתבאר דכלקיחת הבנים יש בזה משום איסור לא תקח האם, וכן מבואר בר"מ פ"ג ממכירה [שציינו במקו"צ] שהוא משום לא תקח, [ובהא דאסור לזכות יש לפרש נמי כיון שאם יזכה יותר לו ליקח האם לפיכך אסור אבל אינו נח כ"כ]

ולפי שהדברים חדשים ולא מצאתי גילוי לזה אודה למאן דמותיב תיובתא או מייתי סיעעתא.

שילוח הקן בשבת

הרב צבי רותן

החת"ס בתשובה סימן ק' דן באחד שמצא קן בשבת אם מחויב בשילוח אע"ג דמטלטל מוקצה עיי"ש בתשובות, ומסיים שאפילו באופן שאין חסרון צידה דהרי מפריחה בידו מ"מ טלטול מוקצה איכא ואסור דאפי' לפקח גל לתקוע בשופר שתחתיו אסור, ובשופר עצמו שהוא מוקצה או נולד אסור לתקוע ומתבטל מצות תקיעה לגמרי כמ"ש המג"א בס"ס תקפ"ו כ"ש הכא שיקיים המצוה בחול פשיטא שאסור עיי"ש ולדבריו אין לעשות שילוח הקן בשבת משום טלטול מוקצה ואין היתר בטלטול מוקצה לצורך מצוה.

אמנם בדברי הפוסקים והמשנ"ב יש לדון בזה, דהנה בסימן תקפ"ו סעיף כ"ב (פסק בשו"ע שאם גוי הביא שופר מחוץ לתחום תוקעים בו הוא הדין אם גוי עשה שופר ביו"ט מותר לתקוע בו, וכתב בביאור הגר"א שם כתב דמותר בטלטול כיון שמוקצה מותר לצורך מצוה עיי"ש. ומבואר אולם המג"א שם ס"ק כ"ה מקשה אמאי מותר לתקוע בו והא הוי נולד גמור וא"כ אסור לטלטלו לצאת בו דלא עדיף מאלו מונחים עליו אבנים דאמרין בגמ' בראש השנה ובטור שאסור לפקח עליו את הגל ועיין מה שכתבתי בסימן תרנ"ה וכו' ולכן המג"א מעמיד את דברי השו"ע שמדובר שעשה הגוי השופר מקרן שלו דלא הוי נולד כיון שגמרו בידו אדם עיי"ש.

ובסימן תרנ"ה כתב המג"א בשם הרשב"א דערבה שנתלשה ביו"ט שני אסור לטלטלה אפי' אין לו אחרת לצאת בה דמוקצה הוא דשבות אפי' במקום מצוה אסור ולעיתים אפי' במקום כרת עכ"ל, אך בביאור הגר"א שם כתב דמותר בטלטול כיון שמוקצה מותר לצורך מצוה עיי"ש. ומבואר שנחלקו הגר"א והמג"א לענין שופר וערבה אם הותר לטלטלם במקום מצוה, ורעק"א בגליון השו"ע בסימן תרנ"ה מקשה על דברי המג"א מהא דמצינו בסימן תצ"ח סעיף ט"ו שאם אדם עבר ושחט ביו"ט ואין לו חול ואפר מוכנים מותר לו לכסות באפר כירה וכתב המג"א ק"ל דההיתר הוא משום שאין כאן רק איסור מוקצה והתירו מוקצה לצורך מצוה, וא"כ קשה מאי שנא שופר וערבה שאסור לצורך מצוה לכיסוי הדם שהותר מוקצה לצורך מצות כיסוי הדם, ומציין רעק"א לדברי השער המלך פ"ב מהל' יו"ט הלכה י"ח שמתקשה בזה, והשער המלך תירץ דגבי כיסוי הדם שאני שאם אומרים לו שלא יכסה נמצא שביטל מצוות כיסוי בידים משעה ששחטו ולא מיקרי שב ואל תעשה עיי"ש.

אלא לדברי הגר"א שהתירו מוקצה לצורך מצוה ולכן שופר וערבה שנעשו והובאו ע"י גוי מותר להשתמש ביו"ט יש להקשות מראיית המג"א דמצינו ששופר שיש עליו גל אבנים דאסור לפקח עליו את הגל וכדאמרין בגמ' ובטור ואמאי לא היתר טלטול לצורך מצוה וצ"ל כתירוץ השער המלך דכל האיסור לטלטל לצורך מצוה דווקא כשהמצוה אינו המוקצה רק דבר אחר כגון פינוי גל של אבנים לצורך שופר, משא"כ באופן שהמצוה עצמה היא המוקצה וכגון נכרי שעשה שופר ועלכה שנתלשה ע"י עכו"ם מותר לטלטלו (וכ"כ שנשמט אדם כולל ס"ז א"ז) ולפי"ז יוצא שבשילוח הקן בשבת ג"כ יש להתיר לדעת הגר"א והשער המלך דהמצוה עצמה היא המוקצה.

ובדעת המשנ"ב יש להקשות דבסימן תרנ"ה סק"ג בענין ערבה שתלשה עכו"ם נוקט המשנ"ב כהמג"א דאין להתיר איסור מוקצה לצורך מצוה, ובסימן ס"ק פ"ח לענין עכו"ם שעשה שופר מקרן ישראל אסור לטלטלו ולתקוע בו דהוי מוקצה דנולד, והיינו שפסק כהמג"א דכל ההיתר דווקא אם הגוי עשה מקרן שלו דגמרו בידו אדם, והתיר המשנ"ב באופן שאין להם שופר אחר ומשום שיש לסמוך על המקילים דמתירים נולד ביו"ט ולתקוע בו כדי שלא לבטל מצות עשה, ומאי דין בסימן רס"ו סעיף י"ג באחד שמצא ארנקי בשבת פסק השו"ע שאסור לטלו ודן הביאור הלכה אם מוצאו במקום שיש רוב ישראל ומגביהו על דעת לעשות השבת אבידה להחזירו לבעליו ומסיים דלענין איסור מוקצה יש לעיין ועיין בסימן תקפ"ו סעיף כ"ב ובביאור הגר"א שם, וכוונתו דלדעת הגר"א יש היתר בטלטול מוקצה לצורך מצוה והכ"נ יש להתיר להקים אבידה שהיא מוקצה בשביל השבת אבידה, וצ"ע דסותר משנתו דלענין ערבה ושופר לא התיר המשנ"ב כהגר"א ולא התיר בטלטול מוקצה לצורך מצוה ואמאי הכא בהשבת אבידה היקל כהגר"א בטלטול מוקצה לצורך מצוה.

ושייך לומר עפ"י דמהרש"א בביצה דף ל"ג ובמג"א בסימן תק"ט ס"ק ט"ו שכתבו דשימוש במוקצה אסור ביו"ט אף שטלטול מוקצה הותר לצורך אוכ"נ בכ"א בשימוש אסור אף לצורך אוכ"נ וא"כ שייך לומר שאף לצורך מצוה אסור שימוש במוקצה ולכן ערבה ושופר הוי כשימוש במוקצה ואסור לצורך מצוה ורק בהשבת אבידה היקל המשנ"ב במקום מצוה לענין טלטול מוקצה. אך מ"מ נוציא מדברי המשנ"ב דשילוח הקן בשבת יהיה מותר ולא גרע מהשבת אבידה שהתיר המשנ"ב משום מוקצה (ועיין בחת"ס תשובה פ"ב דאסור להשיב אבידה כשהיא מוקצה וכדבריו לענין שילוח הקן ודו"ק).

בטעם ובגדרי שילוח הקן

הרב י. א. ברייזנר

הר"מ במורה ג' מ"ח, והובא ברמב"ן (דלהלן) והרמב"ן בפרשתין (דברים כ"ב) כתבו בטעם למצות שילוח הקן, הר"מ כתב שהוא לפי שיש לאם צער בראותה לקיחת בניה ולכן ציוותה התורה לשלחה מקודם שלא תצטער בראית נטילת הבנים [ואף שהבהמות והעופות אין בהם דעת מ"מ אהבת האם לבניה והצטערה בהן הוא דבר מוטבע אף בהן, יעו"ש], וברמב"ן הוסיף שהוא כדי ללמדינו מדת הרחמנות שלא נתאכזר על האם (בנטילת בניה לעיניה). [ובפשטות זוהי ג"כ כוונת הר"מ].

ודנו הראשונים ז"ל בהא דאמריי (ברכות לג): אמתי' דהאומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתקין אותו. אמריי בה בגמ' מאי טעמא, ואמריי בה פליגי בה תרי אמוראי דמעורבא ר"י בר זבידא, חד אמר כו' וחד אמר מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות (עכת"ד הגמ'), והרי לכאור' שאין הגדר מפני רחמים על האם וללמדינו רחמנות אלא גזירה, הקשו זה הר"מ והרמב"ן והרמב"ם טירץ שיש בזה ב' סברות [פשי' הענין כוונתו שהיא מחלוקת ויש בזה ב' שיטות איך לפרש גדרי המצוות, ולעיל במורה משמע שדיבר בזה, ולא חיפשתי כעת], אולם הרמב"ן האריך שא"ז קושיה, וכוונת הגמ' אך שאין כוונת המצוה מצד שיש איזה סיבה שריחם הקב"ה על העופות ושלבן ציווה כן, שאין בקב"ה שום טבעי כטבעי ב"א שהן מוכרחין לרחמנות לפי טבעם, אלא מצוותיו הן גזירות ולא מפני רחמנות, אמנם הגדר במצוות שרצה לזכותינו שנהא רחמנים ולא אכזריים ולכן ציוונו במצוות האלו, עכת"ד הרמב"ן, ע"ש שהאריך, והובא הכל ג"כ בספר החינוך.

והנה ברש"י ברכות שם כתב (אהא דאירי' שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות) וז"ל, מידותיו, מצוותיו, והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חקי גזירותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצוותיו וגזרות חוקותיו אף בדברי' שיש לשטן ולעכו"ם להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה הזו (עכ"ל רש"י). דקדוק דבריו משמע דאין כוונתו שליכא טעם במ' שילוח הקן, וכמו דיש מצוות שאין לשטן ולעכו"ם מה להשיב עליהם שהכל מבינים אותן (וכגון כיבוד אור"א, ע' קידושין), אלא שכוונתהא דמשתקין אותו לפי שעשה מצוותיו רחמים, ואינו כן אלא שהן גזירות ואף בדברי' שיש לשטן להשיב מ"מ תועלת עצומה יש בהא גופא שמודיעין עבדותן לקיים אף דברים שהן בגדר חוק ושיש לשטן מה להשיב בהן, וזה כוונת המצוות, כן צורת הדברים בביאור דברי רש"י הקדוש ז"ל, ועדיין יש מקו' קצת להרחיב ולהעמיק עוד בדבריו היקרים, דחזי' שנשתדל רש"י לפרש דבריו באופן דלא לישתמע שאין רחמים במצוות שילוח הקן, אלא פירש דלא לרחמים עשה, פיי שאף אם יש רחמים בהמצוה הזו מ"מ לא בעבור זה נצטוונו עליה, דהצווי הוא להטיל על ישראל חוקי גזרותיו כו' שיהיו עבדים בקבלת עומ"ש בעשית מה שנצטוו, ולכן אף אם יש רחמים בהמצוה דע דלא משו"ה בא הציווי בה, כן משמעות דברי רש"י, וצ"ע ל"ל לרש"י כולי האי [לרמזו שיש רחמים בהמצוה אלא שלא לרחמים עשה], דהרי לשון הגמ' ואינן אלא גזירות, וזה היה לרש"י לפרש, ולמה הוצרך להקדים שלא לרחמים עשה ולרמזו הנ"ל, וצ"ב בזה.

ויתכן דכוונת רש"י שיש נפ"מ בזה, דנהי שיסוד כל המצוות להיותנו עבדים להשי"ת בקיום רצונו, מ"מ צריכין לעיין ולידע גדר כל מצווה מהו אופיה למען נדע איך לעיין בהתעורר לנו איזה ספק בדין מדינה, שע"י ידיעת אופי המצוה וגדרה אפשר להכריע טפי להלכה למעשה בהתעורר ספק בדין מדינה, ואכן בשילוח הקן גדר המצוה שיש בזה רחמנות על האם, כן צורת המצוה, אלא שצ"ל לידע שאין מפני הרחמנות נצטוונו בה, שהציווי למען נהא עבדים לו ית"ש בעשיתה, ואך דגדר מה שנצטוונו הוא שנצטוונו לרחם על האם בשילוח בניה, שזוהי צורת הדבר המצווה, ונפ"מ לגדרי ההלכה בהמצוה שראוי שיהיו באופן כזה שאכן לא תצטער האם בשילוח בניה (כגון שיתכן לפי"ז שראוי להשיג שתחריק האם בשילוחו ולא תהא ניצבת מרוחק בשעת הנטילה עצמה וכדו') כן יתכן בביאור דקדוק עומק דברי רש"י הקדוש, [ושאני מד' הרמב"ן שהתכלית במצוה שנהא רחמנים, דברש"י לא מבואר כן (שזו כוונת המצוה), אלא שזה דבר המצוה, ויעו' בכ"ז.

שילוח הקן במוקדשין

הרב משה הסגל

בחולין קל"ט. בענין איך היה שייך מצוות שילוח בקן במוקדשין, דלשם כך היה צריך פסוק לפטור מוקדשין ממצות שילוח הקן, פירש"י בסוף ד"ה - במקדשי פירות שובכו, וז"ל - "ולא אמר מקדש שובכו עצמו (אלא רק פירות שובכו) משום דיונים אינן ראויין אלא כשהן קטנים", אבל בהמות כבר פסולות לקרבן, אכן צ"ע, אמאי אי אפשר היה להעמיד ג"כ בשובכו עמו בתורין שכשרים דוקא בגדלותן, דהיינו שהקדיש התורין, ומרדו, וקננו בפרדס ועשו קן עם ביצים, ועתה הזדמן לו לעשות בהן מצות שילוח הקן. [והרי יש נידון של מעילה בביצי תורין, (מעילה פ"ג מ"ה), כדהביא התוס', חולין קל"ח: ד"ה יצא]. וצ"ע.

שילוח הקן - מוצה או איסור

כתב הרשב"א בתשו' (ח"א יח) בטעם שאין מברכים ברכת המצוות על שילוח הקן, מפני שהיא מצוה הבאה מתוך עבירה, כמו השבת גזל, שלא צונו לגזול כדי להשיב, וליקח את האם כדי שנחזור ונשלח אותה. עוד כ' במק"א (ח"ג רפג) דלשיטות שמברכים על שילוח"ק היה נראה יותר שהיה לברך על הלאו מפני שהוא עיקר המצוה, דשלח תשלח אינו אלא ניתק ללאו, שאם עבר ולקח נתקו הכתוב לעשה דתשלח תשלח. אמנם כ' דלא שייך כיון שלעולם אין מברכין על לאו. ועי' בביאור הרי"ף פ' ל"ג ל"ל קלז (ח"ג עמ' 320) שהביא הרבה שיי' ראשונים דהכי ס"ל, והוא עפ"י מכות יז. דרבנן דפליגי אר"י ס"ל דהוא לאו הניתק לעשה.

וכ"כ הרי"ף בן פלט הביאו האבודרהם (ש"ג) בכללי ברכות המצוות, דשלוח הקן מצוה הבאה בעבירה היא, וכמו השבת גזול והעבוס. [וכ' בהשגת הראשון ע"ז דלא מחוורא שאם שנטלה ע"מ לשלחה מאי עבירה איכא ועי' בנין ציון (החדשות יז) שתמה איך נאמר שהתורה צוותה לעשות עבירה בתחלה כדי לנתק אותה אח"כ ע"י המצוה].

אבל הרמב"ן בקידושין (לד.) כ' (לגבי מעקה ושלוה"ק) שיעקר מצוות עשה, שאין הלאו שבו אלא לקיים העשה, וכ' הריטב"א שם דביאורו לא תקח האם לעצמך רק שלח תשלח. ועי' אור"ש בהל' יו"ט (פ"ג ה"ח). ובס' אפריון יוסף (לר"י לב, פ"ח) הכריח דדברי הרמב"ן קאי רק אליבא דר"י דשלח מעיקרא משמע, ע"ש שהאר"י. ולפ"י לא פליגי הראשונים כלל, דהרשב"א דעמיה ס"ל הכי אליבא דרבנן (וכ"כ להדיא הרי"ף מלוניל בחולין קמ"א). וא"כ להל' לכונ"ע עיקר המצוה הוא הלאו.

חיוב שילוח הקן

החות יאיר (סז) דן אם יש חיוב של שילוח הקן על כל מי שרואה קן צפור, או דהחיוב רק כשרוצה לקחת את הבנים. ומסקנתו דהמ"ע מחוייבת בכל אופן שמוצא קן בדרכו, אע"פ שאינו רוצה לקחת הבנים. [ועי' ערוה"ש שדימהו לאבידה שאינו מחוייב לחזור אחריה אבל כשעובר לפניו אסור להתעלם מכה הלאו וה"נ אסור להתעלם מכה העשה]. והברכ"י (רצבו, א) הביא את החו"י והוסף דמדברי האר"י"ל משמע "שצריך להשתדל לקיים מצוה זו ודכוותא". ועי' ערוה"ש, והובא גם בפת"ש (א שכי"ע ע"ז מהמשנת חכמים, דבעידן ריתחא מענשינן עלה).

אך החת"ס (או"ח ק) כ' דתליא בפלוג' דר"י ורבנן (חולין קמא). דלר"י ד"שלח" מעיקרא משמע הרי שיעקר המצוה היא השילוח, ולרבנן דעיקר הפס' אינו המ"ע אלא הל"ת, משמע דאין חיוב לחזור אחריה. ולהל' קי"ל כרבנן. וא"כ אינו חייב כשאינו רוצה בביצים. וכ"כ בדבר אברהם (ח"ב ח"ט, ו) בקובץ שמועות בי"מ (לז). וכך הכריע החו"א (יו"ד קעה). ועי' שילמה ח"ב צז (כו) להוכיח כן מתוס' בקידושין לד.

וכ"כ בהגהות הלכה למשה על החו"י להוכיח דהלאו עיקר והעשה טפל לו, משום שכתוב קודם לא תקח ואח"כ שלח תשלח. וא"כ אינו מחוייב בעשה אלא באופן שנאמר בו הלאו.

ומצאנו מפורש כן בד' רבינו בחיי (ס"פ ז) שכי' בטעם שלא תקנו בה ברכה "לפי שאינה מחוייבת כמו שאר מצוות, ואינו חייב לחזור אחריה במכוון אלא כשיזדמן לו, ועוד שאינו חייב בשלוח אלא כשהוא רוצה ליקח הבנים".

ובשיח השדה (ליקוטים ט) ציין לר"ן בחולין (קלט). שאם לא רצה ליקח הבנים פטור מלשלח. וכן במאירי (שם קלט): שכי' שאינה מצוה שצריך לחזור אחריה, דהיינו שאם יצא קן שיש לו את הבנים כדי לקיים מצוות שילוח באם.

הבנים תקח לך

"יש להסתפק אם זה שכתבה תורה ואת הבנים תקח לך אם זה חובה או רשות" (ערוה"ש רצבג, ג). ועי' חכם צבי (פג) שחכמי לובלין נסתפקו באופן ששילח גם את הבנים אם קיים המ"ע. ומסק' החכ"צ דמקיים, כלומר דמ"ש והבנים תקח לך הוא רשות. ועי"ש בערוה"ש דלפ"י הפס' אתא רק לדרשא דכשהבנים טריפה פטור. [וסיים שם דמ"מ מי שזיכהו ה' במצוה זו יקיראוי לקיים קרא כדכתיב דכל רשות שבתורה היא כמצוה, ועוד דלפי טעמי החכמה שבוזא מקיים דווקא כשלוקח הבנים].

ובלב אריה (חולין קמא). הוכיח מהגמ' שם דהמצוה דוקא כשמשלח האם ואח"כ לוקח הבנים. ועי' דבר אברהם ח"ב ח (אות טו). [וכ"כ הברכ"י (ו) שצריך לקחת את הבנים].

ותליא בפלוג' הנ"ל אם מחוייב לקחת את הבנים. דלפי החו"א א"צ לקחתם, ולפי החת"ס והדב"א וחזו"א צריך לקחתם. ובדברי המאירי (הנ"ל) הוא להדיא שדוקא בנטילת הבנים מקיים המצוה.

[וכן תליא בפלוג' הראשונים דלעיל אם עיקר המצוה הלאו או העשה, דמצד העשה שייך אמנם לקיימו בעצם השילוח, אבל קיום הלאו דלא תקח האם על הבנים שייך רק כשלוקח את הבנים].

שלח תשלח - גדר המעשה

בחולין קמא: במה משלחה רב הונא אמר ברגליה רב יהודה אמר באגפיה ופרש"י - שיאחזנה ברגלה [או בכנפה] וישלחנה. אכן מסיק שם רש"י דהפירוש אינו כן אלא נחלקו אם קיום השילוח במה שהולכת ברגליה, או שצריך דוקא שתוכל לעוף. ומבואר שיטתו דעצם מעשה השילוח א"צ שיהא בגופה.

אבל הרי"ף והרמב"ם (פי"ג מהל' שחיטה ה"ה) כ' אוחז בכנפיה ומפריחה, וכ"כ האר"ח והכל בו (קיא). [וכ"מ בברכ"י שהביא מהחרדים בשם האר"י שכשיקחנה יכוון שלא לזכות בה].

אכן בשו"ע (רצבד), מוכח דל"פ כהר"מ דנקט כפי' הב' ברש"י, עי' בביאור הגר"א שם (ט) דהרי"ף והרמב"ם כפי' הראשון. וכ"כ החזו"א (יו"ד קעה, ב) דאין נפקותא אם לוקחה ביד כדי לשלח או שמגרשה עד שתברח. [ועי"ש דהשיעור עד שתצא מתח"י היינו מרשותו שלא יוכל לתופשה].

יתירה מזו כ' הבנין ציון (החדשות יז) שאסור להגביה האם ולהפריח אותה, דמדי' כשלוקח אותה עובר בלאו דלא תקח האם על הבנים, אלא צריך לגרש אותה.

טעם המצוה

הרמב"ן (כבו, א) כ' דטעם המצוה "לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם", והוסף עפ"י הרמב"ם במו"נ (ח"ג פמ"ח) שכיון שאין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבע"ח על בניהם, הוזהרנו שלא נתאכזר, והוא טעם איסור אותו ואת בנו. [וכ"מ באב"ע, ועי' רשב"ם שהוא דומה לאכזריות ורעבתנות לקחת ולשוטט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד].

וביאר הרמב"ן דמ"ש בברכות (לג): האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו, מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזירת כמבואר בגמ'. היינו שאין המצוה מצד הרחמים על הבע"ח, אלא כדי ללמד אותנו מידת הרחמנות. כלומר שמצוות אלו אינן רחמים על הבהמה והעוף, אלא גזרות בנו להדריכנו וללמדנו המדות הטובות. ועי"ע בזה במו"נ ובאריכות בחינוך.

[וכ' החת"ס (או"ח ק) דלפי טעם זה, אם אינו צריך לבנים, לא מביעיא דאין חיוב לשלח את האם אלא היא איסור צעב"ח שהרי כ' הרמב"ן (שם) דכל מה שאין צעב"ח בכה"ג הוא משום דהוי לצורך האדם, אבל כשאינו לצורך, ה"ז אכזריות. אכן עי' בנין ציון (ט) שמטעמי המצוות שכי' הראשונים אין ללמוד הלכה אפילו להחמיר וכ"ש להקל].

עוד טעם כ' הספורנו שהוא מטעם גמילות חסד "שלא להשחית זרע עופות השדה שהם הפקר". ונרמז גם ברמב"ן וברב"ח דיש בזה משום הכרתת המין. וכע"ז כ' החינוך (תקמה) דשורש המצוה הלוהייתנו שחפץ הבורא בקיום המין, והשגחת הבורא במין האדם בפרט ובבע"ח דרך כלל. [ועי' בארחות חיים (ח"ב לג) המובא בהע' שם].

ועי' רבינו בחיי דיש עוד דעה אחרת, "כי מתוך שהוא משלח את האם הנה היא מצטערת ודואגת על חורבן קינה וריחוק בניה ומצטערת והולכת ורוצה לאבד את עצמה, ומתוך צערה הגדול השר הממונה על העופות מבקש רחמים מהקב"ה, ואז הקב"ה שכתוב בו ורחמיו על כל מעשיו ממשיך שפע רחמים על כל המצטערים והצריכים רחמים, ומרחם עליהם".

ויסוד טעם זה בזוהר, לעורר רחמים על ישראל בגלות, וכמו שהביאו החו"י כדי שהעוף אם העופות תצטער ותפרח ממקום למקום לבקש את בניה, ועי"ך יתגלגל רחמי המקום ב"ה על בניו שבגלות.

[והחו"י (סז) הוכיח מטעם זה שכי' בזוהר, דהמצוה מחוייבת גם כשאינו חפץ לקחת הבנים, (ויתירה נזו דיש מצוה להדר אחרי קן כדי לעורר הרחמים). אך החת"ס כ' דודאי לש"ס דילן אינו כן דתנן (קלח): דנהגת בפני הבית, ולהזהר לא שייך בזמן שביהמ"ק קיים כגון בימי דוד ושלמה שאם הבנים שמחה, וכ"ש לעת"ל. (אכן לפ"ד רב"ח א"ש דלעולם צריך רחמים)].

מתן שכרה

במקרא מפורש ששכרה אריכות ימים "למען ייטב לך והארכת ימים". וכ' הספורנו משום שהיא גמילות חסדים (שאינו מכרית המין) ואדם אוכל פירותיהן בעוה"ז. ועי' רב"ח שפי' שהוא מדה כנגד מדה, כשם ששלחת את האם ולא הכרת המין כך הקב"ה יחמול עליך שתאריך ימים.

ומובא באמרי נועם להגר"א (ברכות לג): דייחוד שלוה"ק וכיבוד או"א שדוקא בהן נאמר שכר זה, משום דהן ב' מדות מנוגדות, רחמנות ואכזריות, ובקיום שתיהן מורה על שלמות האדם ושעושה המצוות מפני רצון הבורא ולא מחמת נטיית טבעו.

עוד אי' במד"ר (כי תצא פס' ו) ומה מתן שכרה של מצוה זו, שאם אין לך בנים אני נותן לך בנים. (ועי' ילקו"ש דברים תתקל). ועי' כת"ס שביאר השייכות למפורש בקרא וענין המדה כנגד מדה. וביאר החינוך (תקמה) דמה שזוכה לבנים בעבור מצוה זו, כלומר שימשך קיומו, שבנים הם קיום האדם וזכרו. ודקדקו הדבר לפי הדומה, מאמרו "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", כלומר בנים תקח לנפשך.

